

Οὔτε Αἵρεσις οὔτε Σχίσμα ὁ Παπισμὸς* Πλέον τολμηροὶ οἱ νέοι Λατινόφρονες

*Πρωτοπρεσβυτέρου π. Θεοδώρου Ζήση,
Καθηγητοῦ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς
Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης*

1. Μικρὲς ἢ μεγάλες οἱ διαφορὲς ποὺ μᾶς χωρίζουν;

Στὰ «Ἀπομνημονεύματα» τοῦ Σιλβέστρου Συροπούλου, τὴν πιὸ ἀυθεντικὴ καὶ ἀξιόπιστη πηγὴ γιὰ ὅσα συνέβησαν στὴν «ἐνωτικὴ ψευδοσύνοδο» τῆς Φερράρας-Φλωρεντίας (1438-1439), ὑπάρχει ἓνα ἐπεισόδιο, ὅπου πρωταγωνιστοῦν οἱ Λατινόφρονες τῆς συνόδου καὶ ὁ Ἅγιος Μᾶρκος ὁ Εὐγενικός, τὸ ὁποῖο προβαλλόμενο στὴ σημερινὴ συγκυρία τῶν ἀγαπητικῶν ἀσπασμῶν καὶ θεολογικῶν ἀνοιγμάτων πρὸς τὸν Παπισμὸ, φανερώνει ὅτι οἱ σημερινοὶ Λατινόφρονες ἔχουν προχωρήσει στὸν φιλολατινισμό, ἐπομένως καὶ στὴν ἀποστασία καὶ προδοσία τῆς Πίστεως, πολὺ περισσότερο ἀπὸ τὰ παλαιὰ πρότυπά τους, τὸν Βησσαρίωνα Νικαίας, τὸν Ἰσίδωρο Κιέβου κ.ἄ.

Εἶχε ἤδη συγκροτηθῆ κατὰ τὴν διάρκεια τῆς συνόδου ἡ ισχυρὴ ὁμάδα τῶν Λατινοφρόνων, οἱ ὁποῖοι ἐξεβίασαν ἀκόμη καὶ τὸν αὐτοκράτορα γιὰ τὴν ὑπογραφή τοῦ ἐνωτικοῦ ὄρου. Ὁ μόνος ἄκαμπτος καὶ ἀνυποχώρητος ἦταν ὁ μητροπολίτης Ἐφέσου Ἅγιος Μᾶρκος Εὐγενικός, ὁ ὁποῖος ἐπέμενε ὅτι ἔπρεπε πρῶτα οἱ Λατίνοι νὰ παραδεχθοῦν τὶς πλάνες καὶ τὶς αἱρέσεις τους, νὰ συμφωνήσουν στὶς ἀλήθειες τῆς βασιζόμενης στὴν Ἁγία Γραφή καὶ στὴν Πατερικὴ Παράδοση κοινῆς μέχρι τοῦ σχίσματος διδασκαλίας, καὶ κατόπιν νὰ ὑπογραφεῖ ὁ ὅρος τῆς ἐνώσεως, ὥστε ἡ εἰρήνη καὶ ἡ ἐνότητα νὰ εἶναι ἀληθινὴ καὶ σταθερὴ, ὄχι εἰκονικὴ καὶ εὐθραυστὴ. Πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ἐνωθοῦν ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ πλάνη, ἡ Ὁρθοδοξία καὶ ἡ αἵρεση;

Στὴ συνάφεια αὐτὴ μᾶς διηγεῖται ὁ Συρόπουλος ὅτι «οἱ τοῦ λατινισμοῦ ἐφιέμενοι», οἱ Λατινόφρονες δηλαδὴ ἐκ τῶν Ὁρθοδόξων, ἐπαινοῦσαν

τὴν ὁμόνοια καὶ τὴν εἰρήνη, χωρὶς δογματικὲς προϋποθέσεις, ὅπως κάνουν καὶ σήμερα οἱ Οἰκουμενισταί, πὸν παρασύρουν τὸν ἀκατήχτητο καὶ ἀπληροφόρητο λαὸ με παχειὰ λόγια περὶ ἀγάπης, ὡσὰν νὰ εἶναι αὐτοὶ ἀγαπητικώτεροι καὶ φιλανθρωπότεροι τοῦ Χριστοῦ, τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν Ἀγίων, πὸν καταδικάζουν με ἀυστηρότητα τὴν πλάνη καὶ τὴν αἵρεση, τοὺς ψευδοπροφήτες καὶ ψευδοδιδασκάλους.

Ἐσχεδιάζαν μάλιστα καὶ ἐχάλκευαν με κρυφὲς συμφωνίες τὴν ἔνωση, χωρὶς νὰ ἐνημερώνουν ὅλα τὰ μέλη τῆς ἀντιπροσωπείας, γιὰ νὰ μὴν ὑπάρχουν ἀντιδράσεις, ὅπως δὲν ἐνημερώνεται καὶ σήμερα ὁ πιστὸς λαὸς καὶ δὲν ἀντιλαμβάνεται γι' αὐτὸ ὅτι ἡ ἔνωση γίνεται ἤδη σταδιακά, ἔχει προχωρήσει οὐσιαστικὰ με συμπροσευχές, συλλείτουργα καὶ ἀμοιβαία ἐκκλησιολογικὴ ἀναγνώριση, εἰς τρόπον ὥστε τὸ κοινὸ ποτήριο, ὅταν ἔλθει ἐπισήμως, νὰ ἀποτελεῖ ἀπλῶς μία ἐπισφράγιση καὶ ἐπικύρωση τῆς γενομένης ἤδη ἐνώσεως. Ἄλλωστε, μήπως δὲν ὑπάρχει καὶ σήμερα κοινὸ ποτήριο με τοὺς Μονοφυσίτες στὴν Ἀντιόχεια, στὴν Ἀμερικὴ καὶ ἀλλαχοῦ, ὅπως καὶ με τοὺς Λατίνους σὲ μεμονωμένες γνωστὲς περιπτώσεις;

Ὅταν στὸ ἐπεισόδιο ὁ μητροπολίτης Ἡρακλείας ζήτησε νὰ ἔχουν στὰ χέρια τους τὸ ἐνωτικὸ κείμενο πὸν ἐτοίμασαν ὁ Βησσαρίων καὶ ἡ ομάδα του, ὥστε νὰ τὸ μελετήσουν προσεκτικὰ, γιὰτὶ ἀπὸ μιὰ ἀπλὴ ἀκρόασή του δὲν μποροῦσαν νὰ σχηματίσουν γνώμη, δέχθηκε ἀυστηρῆ καὶ εἰρωνικὴ τὴν παρατήρηση ὅτι εἶναι ντροπὴ νὰ ἰσχυρίζονται μερικοὶ ὅτι δὲν συνεκράτησαν καὶ ἐλησμόνησαν τὰ ἀναγνωσθέντα. Με τέτοια βιασύνη, ἐπιπολαιότητα καὶ κρυψίνοια προχωροῦσαν οἱ Λατινόφρονες στὴν συμφωνία σὲ θέματα πίστεως: *«Τοιαύτας διασκέψεις καὶ μελέτας ἡξίουν γίνεσθαι εἰς τὰς περὶ τῆς πίστεως ἐκθέσεις τε καὶ συγκαταθέσεις»*¹.

Ἰσχυρίζονταν ἐπίσης οἱ Λατινόφρονες ὅτι οἱ διαφορὲς πὸν μᾶς χωρίζουν ἀπὸ τοὺς Λατίνους εἶναι μικρές, καὶ ἂν οἱ δικοὶ μας θελήσουν νὰ γίνει ἡ ἔνωση, εὐκολα θὰ διορθωθοῦν. Ὅταν ὁ Ἅγιος Μᾶρκος ἀντέτεινε ὅτι εἶναι μεγάλες οἱ διαφορὲς πὸν μᾶς χωρίζουν, τοῦ ἀπήντησαν, ὅτι δὲν εἶναι αἰρετικοὶ οἱ Λατίνοι καὶ δὲν μπορεῖ νὰ τοὺς ὀνομάζει αἰρετικούς, γιὰτὶ οὔτε καὶ οἱ προηγούμενοι λόγοι καὶ ἅγιοι ἄνδρες ὀνόμαζαν τὸν Λατινισμό αἵρεση.

Ὁ Ἅγιος Μᾶρκος ἀποκρίθηκε ὅτι εἶναι αἵρεση καὶ ἔτσι τοὺς θεωροῦσαν καὶ οἱ προηγούμενοι, ἀλλὰ δὲν θέλησαν νὰ διακηρύξουν φανερὰ καὶ νὰ καταδικάσουν τοὺς Λατίνους ὡς αἰρετικούς, γιὰτὶ ἤλπιζαν καὶ περίμεναν ὅτι θὰ ἐπιστρέψουν καὶ γιὰτὶ εἶχαν ἀνάγκη τῆς φιλίας τους· ἂν ἀμφέβαλλαν γι' αὐτό, θὰ μποροῦσε νὰ τοὺς ἀποδείξει με μαρτυρίες ἀπὸ τὰ κείμενα, ὅτι τοὺς θεωροῦσαν ὡς αἰρετικούς:

«Αἵρεσίς ἐστι καὶ οὕτως εἶχον αὐτὴν καὶ οἱ πρὸ ἡμῶν, πλὴν οὐκ ἠθέλησαν θριαμβεύειν τοὺς Λατίνους ὡς αἰρετικούς, τὴν ἐπιστροφὴν αὐτῶν ἐκδεχόμενοι καὶ τὴν φιλίαν πραγματευόμενοι· εἰ δὲ βούλεσθε, δεῖξω ὑμῖν ἐγὼ ὅπως εἶχον τούτους αἰρετικούς»².

2. Εἶναι αἰρετικοὶ οἱ Λατίνοι, γιατί σφάλλουν στὴν πίστη

Στὴν περίφημη *«Ἐγκύκλιο τοῖς ἀπανταχοῦ τῆς γῆς καὶ τῶν νήσων εὐρισκομένοις Ὁρθοδόξοις Χριστιανοῖς»*, πού ἔστειλε ὁ Ἅγιος Μάρκος ἕνα χρόνο περίπου μετὰ τὴν σύνοδο (1440/41), ἀπὸ τὴν Λήμνο, ὅπου εἶχε ἐξορισθῆ, γιὰ νὰ ἐνημερώσει τοὺς Ὁρθοδόξους γιὰ ὅσα συνέβησαν καὶ συζητήθηκαν στὴ Φλωρεντία, παρουσιάζει καὶ μερικὰ ἀπὸ τὰ ἐπιχειρήματα τῶν Λατινοφρόνων.

Ἐνα λοιπὸν ἀπὸ αὐτὰ ἔλεγε, ὅπως μᾶς παρουσίασε καὶ ὁ Συρόπουλος, ὅτι οὐδέποτε θεωρούσαμε τοὺς Λατίνους ὡς αἰρετικούς, ἀλλὰ μόνον ὡς σχισματικούς: *«Οὐδέποτε φησί, τοὺς Λατίνους ὡς αἰρετικούς εἶχομεν, ἀλλὰ μόνον σχισματικούς»³*. Ἐδῶ, ἐξηγεῖ ὁ Ἅγιος Μάρκος, ὅτι τὸ νὰ ὀνομάζουμε τοὺς Λατίνους σχισματικούς τὸ δανεισθήκαμε ἀπὸ ἐκείνους· μᾶς ὀνομάζουν ἐκεῖνοι σχισματικούς, γιατί δὲν ἔχουν νὰ μᾶς κατηγορήσουν κάτι ὡς πρὸς τὴν Πίστη, ὡς πρὸς τὰ Δόγματα, ἀλλὰ γιατί δὲν δεχθήκαμε τὴν ὑποταγὴ στὸν πάπα, τὴν ὁποία ὀφείλουμε, ὅπως πιστεύουν. Πρέπει ὅμως νὰ σκεφθοῦμε ἂν εἶναι σωστὸ νὰ ἀνταποδίδουμε καὶ μεῖς χαριζόμενοι τὸν ἴδιο χαρακτηρισμὸ τοῦ σχισματικοῦ καὶ ὄχι τοῦ αἰρετικοῦ, ὅπως εἶναι σωστό, ἀφοῦ πλανῶνται στὴν Πίστη.

Γνωρίζει ὁ Ἅγιος Μάρκος, ὅπως ὀφείλουν νὰ γνωρίζουν ὅλοι οἱ κληρικοὶ καὶ οἱ θεολόγοι, ὅσα κλασσικὰ καὶ κοινῶς ἀποδεκτὰ στὴν Ὁρθόδοξη Παράδοση διετύπωσε ὁ Μ. Βασίλειος, ἐξηγώντας τὴν διαφορὰ, πού ὑπάρχει ἀνάμεσα σὲ τρεῖς ἐκκλησιολογικὲς παραβάσεις, στὴν αἵρεση, στὸ σχίσμα καὶ στὴν παρασυναγωγή.

Γράφοντας στὸν Ἀμφιλόχιο Ἰκονίου σχετικὰ μὲ τὴν ἀναγνώριση τοῦ βαπτίσματος τῶν αἰρετικῶν, διευκρινίζει ὅτι τῶν μὲν αἰρετικῶν τὸ βάπτισμα εἶναι ἐντελῶς ἀπαράδεκτο, ὄχι ὅμως καὶ τῶν σχισματικῶν καὶ παρασυναγωγῶν. Λέγει, λοιπόν, ὅτι οἱ παλαιοὶ διακρίνουν ἀνάμεσα στὶς αἱρέσεις, στὰ σχίσματα καὶ στὶς παρασυναγωγές. Στὶς αἱρέσεις ἀνήκουν οἱ ἐντελῶς ἀποκεκομμένοι καὶ ἀποξενωμένοι ἀπὸ τὴν πίστη, ὅσοι σφάλλουν στὴν πίστη, στὰ σχίσματα ἐκεῖνοι, πού διαφοροποιήθηκαν γιὰ κάποια ἐκκλησιαστικὰ θέματα, διοικητικὰ, ἑορτολογικὰ κ.ἄ., πού ὅμως εἶναι ἰάσιμα, στὶς παρασυναγωγές δὲ οἱ συνάξεις μερικῶν ἀνυποτάκτων πρεσβυτέρων ἢ ἐπισκόπων, ἀλλὰ καὶ λαϊκῶν:

«Ἐκεῖνο γὰρ ἔκριναν οἱ παλαιοὶ δέχεσθαι βάπτισμα, τὸ μηδὲν

τῆς πίστεως παρεκβαίνουν. Ὅθεν τὰ μὲν, αἰρέσεις ὠνόμασαν, τὰ δέ, σχίσματα, τὰ δὲ παρασυναγωγάς. Αἰρέσεις μὲν τοὺς παντελῶς ἀπερρηγμένους καὶ κατ' αὐτὴν τὴν πίστιν ἀπηλλοτριωμένους. Σχίσματα δέ, τοὺς δι' αἰτίας τινὰς ἐκκλησιαστικὰς καὶ ζητήματα ἰάσιμα πρὸς ἀλλήλους διενεχθέντας, Παρασυναγωγὰς δὲ τὰς συνάζεις, τὰς παρὰ τῶν ἀνυποτάκτων Πρεσβυτέρων ἢ Ἐπισκόπων, καὶ παρὰ τῶν ἀπαιδευτῶν λαῶν γινομένας»⁴.

Σύμφωνα, λοιπόν, μὲ αὐτὴν τὴν ἱεράρχηση καὶ διαβάθμιση τῶν ἐκκλησιολογικῶν παρεκκλίσεων ἢ αἵρεση, ποὺ σημαίνει παρέκκλιση καὶ ἀποξένωση στὴν πίστη, ἀποξενώνει παντελῶς τοὺς αἰρετικούς ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία καὶ καθιστᾷ τὸ βάπτισμα καὶ ὅλα τὰ μυστήριά τους ἄκυρα καὶ ἀνυπόστατα, ὥστε ὅταν κάποιος αἰρετικός θελήσει νὰ ἐπιστρέψει στὴν Ἐκκλησία βαπτίζεται ἐξ ἀρχῆς, σὰν νὰ ἦταν ἀβάπτιστος.

Οἱ τότε λοιπὸν Λατινόφρονες χαριζόμενοι στοὺς Λατίνους, τοὺς κατέτασσαν ὄχι στοὺς αἰρετικούς, στὴν χειρότερη δηλαδὴ τάξη τῶν ἐκκλησιολογικῶν παρεκκλίσεων, ἀλλὰ στὸ σχίσμα, ὥστε νὰ φαίνεται ὅτι εἶναι ἰάσιμες οἱ διαφορὲς ποὺ μᾶς χωρίζουν καὶ μποροῦν νὰ διορθωθοῦν.

Ὁ Ἅγιος Μᾶρκος ἀναφερόμενος στὴν αἵρεση τοῦ Filioque, στὴν βλάσφημη δηλαδὴ προσθήκη στὸ Σύμβολο τῆς πίστεως τῆς φράσεως «καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ», προκειμένου περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, λέγει ὅτι τοὺς ἀποκόψαμε ἀπὸ τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας «ὡς ἄτοπα καὶ δυσσεβῆ φρονοῦντας καὶ παραλόγως τὴν προσθήκην ποιήσαντας».

Καὶ προσθέτει:

«Ὁὐκοῦν ὡς αἰρετικούς αὐτοὺς ἀπεστράφημεν, καὶ διὰ τοῦτο αὐτῶν ἐχωρίσθημεν. Διατί γὰρ ἄλλο; Φασὶ γὰρ οἱ φιλευσεβεῖς νόμοι: “αἰρετικός ἐστὶ καὶ τοῖς κατὰ τῶν αἰρετικῶν νόμοις ὑπόκειται ὁ καὶ μικρὸν γοῦν τι παρεκκλίνων τῆς ὀρθῆς πίστεως”. Εἰ μὲν οὖν οὐδὲν τι παρεκκλίνουσιν οἱ Λατίνοι τῆς ὀρθῆς πίστεως, μάτην αὐτοὺς ὡς ἔοικεν, ἀπεκόψαμεν· εἰ δὲ καὶ παρεκκλίνουσιν ὅλως, καὶ ταῦτα περὶ τὴν θεολογίαν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, εἰς ὃ βλασφημῆσαι κινδύνων ὁ χαλεπώτατος, αἰρετικοὶ εἰσιν ἄρα, καὶ ὡς αἰρετικούς αὐτοὺς ἀπεκόψαμεν»⁵.

3. Οἱ Λατίνοι οὔτε αἰρετικοὶ οὔτε σχισματικοί,

ἀλλὰ ἀδελφοὶ ἄλλου δόγματος

Οἱ Λατινόφρονες, λοιπόν, τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἁγίου Μάρκου Εὐγενικοῦ καὶ τῆς ψευδοσυνόδου Φερράρας-Φλωρεντίας, δὲν ἀμνήστευαν παντελῶς τοὺς Λατίνους. Τοὺς ἔκαναν ἀπλῶς τὴν χάρη νὰ τοὺς ἐπιρρίπτουν ὄχι τὴν βαρύτερη καὶ πρώτη ἐκκλησιολογικὰ παράβαση τῆς αἵρέσεως,

ὅπως πρέπει μὲ βάση τὶς ἀποφάσεις τῶν Συνόδων καὶ τὶς πάμπολλες γνώμες μεγάλων Ἀγίων καὶ Πατέρων, ποὺ ἀνὰ πᾶσαν στιγμήν ἦταν ἔτοιμος νὰ παρουσιάσει ὁ μέγας Ὁμολογητής, ἀλλὰ τὴν ἐλαφρότερη καὶ δευτέρη ἐκκλησιολογικὴ παράβαση τοῦ σχίσματος, ὥστε νὰ διευκολυνθεῖ ἡ συσκευαζόμενη καὶ χαλκευόμενη ἐν κρυπτῶ ἔνωση, ὅπως γίνεται καὶ σήμερα, μὲ τολμηρότερα μάλιστα καὶ πιὸ ρηξικέλευθα βήματα στὴν ὁδὸ τῆς ἀποστασίας.

Σήμερα «οἱ τοῦ Λατινισμοῦ ἐφιέμενοι», οἱ ἀπανταχοῦ τῆς γῆς Λατινόφρονες ἐκ τῶν Ὁρθοδόξων, στοὺς ὁποίους προσετέθησαν μετὰ τὴν ἀρχιεπισκοπίαν τοῦ μακαριστοῦ Σεραφεῖμ «ἀγαλλομένῳ ποδὶ» οἱ διοικοῦντες τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος, κηρύττουν καὶ αὐτοὶ «*γυμνῇ τῇ κεφαλῇ*» ὅτι δὲν εἶναι μεγάλες οἱ διαφορὲς ποὺ μᾶς χωρίζουν ἀπὸ τοὺς Λατίνους, ὅτι τὸ βλάσφημο, αἰρετικὸ καὶ συνοδικὰ καταδικασμένο Filioque δὲν εἶναι ἐμπόδιο γιὰ τὴν ἔνωση, εἶναι ἀνύπαρκτο ζήτημα⁶, ὅτι τὸ βάπτισμα καὶ τὰ μυστήριά τους εἶναι ἔγκυρα, ὅτι ξεπεράσθηκε πλέον ἡ ἐκκλησιολογία ὄχι μόνον τῆς αἰρέσεως, ἀλλὰ καὶ τοῦ σχίσματος· οἱ Λατῖνοι δὲν εἶναι οὔτε αἰρετικοί, οὔτε σχισματικοί, εἶναι «*ἀδελφὴ ἐκκλησία*», ὅπως ἀδελφὲς ἐκκλησίες εἶναι οἱ κατὰ τόπους αὐτοκέφαλες, Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες.

Πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς διαστρέφοντες τὶς πηγὲς καὶ τὰ κείμενα, ὅπως ἔπρατταν πάντα οἱ αἰρετικοί, ἰσχυρίζονται ὅτι τὸ Filioque δὲν προκάλεσε ποτὲ διαιρέσεις καὶ σχίσματα στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας. Ἦταν ἀπλῶς μία θεολογικὴ γνώμη, ποὺ διατυπώθηκε στὴ Δύση, ἓνα «θεολογούμενο». Ἄλλα ἦταν τὰ αἷτια τοῦ σχίσματος, πολιτικά, ὄχι θεολογικά.

Κάποιος ἐπίσκοπος, μάλιστα, ἐπικαλέσθηκε ἀμαθῶς ἢ σκοπίμως ἔγκυρο ἐν πολλοῖς ἐκκλησιαστικῶ ἱστορικῶ, τὸν Β. Στεφανίδη, γιὰ νὰ κατοχυρώσει τὴν ἄποψη ὅτι στὸ filioque δὲν πρέπει νὰ δίνουμε καὶ μεγάλη σημασία, γιὰτὶ εἶναι ἓνα «θεολογούμενο» ζήτημα. Καὶ τὸ λέγει βέβαια αὐτὸ ὁ ἐν λόγῳ ἱστορικός⁷.

Στὴ συνέχεια ὁμῶς λέγει ὅτι

«ἡ περὶ τοῦ Filioque διδασκαλία, εἰσαχθεῖσα ἐπισήμως εἰς τὴν Βουλγαρικὴν Ἐκκλησίαν (=ὑπὸ τῶν Φράγκων ἱεραποστόλων), ἔπαυσεν εἰς τὰς μεταξὺ δυτικῆς καὶ ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας σχέσεις νὰ εἶναι θεολογούμενον ζήτημα· παρουσιάζετο πλέον ὡς ἐκκλησιαστικὸν δόγμα. Διὰ τοῦτο πρῶτος ὁ Φώτιος ἐπολέμησε τὴν διδασκαλίαν ταύτην ὡς αἰρετικὴν ἀκριβῶς κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, ἐν τῇ πρὸς τοὺς πατριάρχας τῆς Ἀνατολῆς ἐγκυκλίῳ αὐτοῦ, βραδύτερον δὲ δι' ἰδιαιτέρας πραγματείας»⁸.

Ἐκδηλώνονται, πάντως, διαρκῶς περισσότερο οἱ σύγχρονοί μας

Λατινόφρονες, γιατί τοὺς εὐνοεῖ ἢ περιρρέουσα οἰκουμενιστικὴ καὶ συγκρητιστικὴ ἀτμόσφαιρα, ποὺ τείνει νὰ κυριαρχήσει στὴν Ἐκκλησία καὶ στὴ Θεολογία, ἀλλὰ καὶ γιατί σιωποῦν ὅλοι οἱ ἐπίσκοποι. Οὔτε ἓνας διαμαρτύρεται γιὰ τὴν λατινοφροσύνη, γιὰ τὴν συμπόρευση καὶ συνύπαρξή μας μὲ τὴν αἵρεση καὶ τὸ σχίσμα.

Δὲν τολμᾷ κανεὶς νὰ χαρακτηρίσει τοὺς Παπικοὺς καὶ τοὺς Προτεστάντες ὡς αἰρετικούς, οὔτε κἂν ὡς σχισματικούς. Βρίσκουμε τώρα ἄλλες ὀνομασίες. Οἱ ἐπίσκοποι διαμαρτύρονται μόνον γιὰ τοὺς θρόνους καὶ τὶς ἐξουσίες, γιὰ τὴν καρέκλα, ὅπως λέγει ὁ λαός. "Οταν δὲν κατορθώσουν νὰ ἐκλέξουν κάποιον δικό τους ἐπίσκοπο ἢ νὰ προωθήσουν διοικητικὰ καὶ οἰκονομικὰ θέματα τῶν ἐπισκοπῶν τους, τότε καταγγέλλουν ὅτι δὲν λειτουργεῖ τὸ συνοδικὸ σύστημα, ὅτι νοθεύεται τὸ πολίτευμα τῆς Ἐκκλησίας.

Τὸ ὅτι ὁμως νοθεύεται ἡ πίστη τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τοὺς Οἰκουμενιστὲς καὶ τοὺς Λατινόφρονες, μὲ ἐπίσημες μάλιστα ἀποφάσεις, ὅπως ἡ διακοινωνία μὲ τοὺς Μονοφυσίτες στὸ Πατριαρχεῖο Ἀντιοχείας, ἡ δι-ορθόδοξη ἀποδοχὴ τοῦ κειμένου τοῦ Balamanḍ, ὅπου ὑπάρχει ἀμοιβαία ἐκκλησιολογικὴ ἀναγνώριση καὶ ἀποδοχὴ τῶν μυστηρίων τῶν Παπικῶν ὡς ἐγκύρων, ἢ πρόσφατη ἀναγνώριση τοῦ βαπτίσματος τῶν Λουθηρανῶν στὴ Γερμανία ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ πολλὰ ἄλλα, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς, αὐτὰ δὲν εὐαισθητοποιοῦν τὶς ἐπισκοπικὲς συνειδήσεις καὶ ἀφήνουν νὰ γκρεμίζεται ἡ Ὁρθοδοξία, νὰ καταργοῦνται τὰ ὅρια «*ἀ ἔθεντο οἱ Πατέρες ἡμῶν*», νὰ ἀπαυθαδιάζουν ἡ αἵρεση καὶ ἡ πλάνη, νὰ χορευεῖ ὁ Διάβολος.

Ὁ λόγος πάντως, ποὺ μᾶς παρακίνησε νὰ ζωντανέψουμε τὴν ὀρθόδοξη μνήμη, νὰ τονώσουμε τὸ ὀρθόδοξο φρόνημα, νὰ ξαναεμφανίσουμε τὴν πρόοδο τοῦ Λατινισμοῦ, νὰ ἀφυπνίσουμε κοιμωμένους κληρικούς καὶ θεολόγους, ἀλλὰ καὶ νὰ προφυλάξουμε τοὺς πιστοὺς ἀπὸ τὴν ἀγαπολογία τῶν Οἰκουμενιστῶν καὶ Λατινοφρόνων, εἶναι ὅσα ἐλέχθησαν αὐτὸν τὸν καιρὸ ἀπὸ ἐπίσημα ἐκκλησιαστικὰ χεῖλη.

4. Οἱ ἀπόψεις τοῦ ἀρχιεπισκόπου καὶ τοῦ μητροπολίτου Καλαβρύτων

Συγκεκριμένα ἡ Ἱερά Μητρόπολη Καλαβρύτων καὶ Αἰγιαλείας ἐξέδωκε δελτίο τύπου στὶς 4 Ὀκτωβρίου, ποὺ πέρασε καὶ στὸ διαδίκτυο⁹, στὸ ὁποῖο ἀναλαμβάνει νὰ ἀπαντήσει στὸ ἐρώτημα τί εἶναι οἱ Παπικοί, αἰρετικοὶ ἢ σχισματικοί.

Ἡ ἀπάντηση βέβαια δὲν στηρίζεται στὴν καθολικὴ καὶ διαχρονικὴ συνείδηση τῆς Ἐκκλησίας, βάσει τῆς ὁποίας οἱ Παπικοὶ εἶναι αἰρετικοί, ἀλλὰ ποῦ νομίζετε; Στὰ ὅσα εἶπε ὁ ἀρχιεπίσκοπος κ. Χριστόδουλος

στην παπίζουσα και λατινίζουσα, σε επίπεδο ήγεσίας, Τήνο, εν μέσω πανηγυρικής συνάξεως Ὁρθοδόξων και Παπικῶν.

Λέγει, λοιπόν, τὸ κείμενο τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Καλαβρύτων:

«Στὸ ἐρώτημα: τί εἶναι οἱ Παπικοί; Αἰρετικοί, ὅπως θέλει ὁ κ. Σημάτης, ἢ Σχισματικοί, ὅπως ὑποστήριξε ὁ Σεβ. Μητροπολίτης μας, ἔδωσε ἀπάντηση ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν και πάσης Ἑλλάδος κ.κ. Χριστόδουλος κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ Προσκυνηματικοῦ Διάπλου σὲ Κύθηρα - Πάρο και Τήνο, πὸ ὀλοκληρώθηκε χθὲς Δευτέρα 2 Ὀκτωβρίου.

Στὸ δελτίο Τύπου τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, πὸ ἐκδόθηκε σήμερα, διαβάσαμε μεταξὺ ἄλλων και τὰ ἐξῆς:

1. Εὐρισκόμενος στὴν Τήνο ὅπου τὸν ὑποδέχθηκαν οἱ Τοπικὲς Ἀρχὲς «ὁ Μακαριώτατος ἀναφέρθηκε σὲ ἀγαστὲς σχέσεις συνεργασίας και συναλληλίας μεταξὺ Ὁρθοδόξων και Ρωμαιοκαθολικῶν, στὴν σημερινὴ ἐποχὴ τοῦ διαρκῶς μεταβαλλόμενου διεθνοῦς γίνεσθαι.

Ἀναφερόμενος δὲ σὲ ἐπίσημες ἀποφάσεις τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἐπισήμανε μὲ ἔμφαση. Μία τελευταία ἀπόφαση τῆς Ἱερᾶς Συνόδου εἶναι νὰ τείνουμε τὸ χέρι **στοὺς ἀδελφοὺς μας τοῦ Ρωμαιοκαθολικοῦ δόγματος.** Ἔχουμε τὲς δογματικὲς μας διαφορὲς, ἀλλὰ αὐτὲς συζητῶνται (sic) στὸν θεολογικὸ Διάλογο, ὁ ὁποῖος ξεκίνησε και πάλι προσφάτως...».

Εἶναι σαφὲς ποῖα ἀπάντηση δίδει ὁ ἀρχιεπίσκοπος στὸ ἐρώτημα τί εἶναι οἱ Παπικοί, αἰρετικοί ἢ σχισματικοί. Δὲν εἶναι οὔτε τὸ ἓνα οὔτε τὸ ἄλλο. **Εἶναι ἀδελφοί μας τοῦ Ρωμαιοκαθολικοῦ δόγματος.** Ἡ Ἐκκλησιολογία τῶν ἀδελφῶν ἐκκλησιῶν και ἡ ἐξίσωση τῶν ὁμολογιῶν, πὸ σημαίνει ταύτιση και ἐξίσωση τῆς Ὁρθοδοξίας μὲ τὲς αἱρέσεις, ἐκφράζονται μέσα σὲ λίγα λόγια: Ὑπάρχουν πολλὰ χριστιανικὰ δόγματα, τὸ Ὁρθόδοξο, τὸ Ρωμαιοκαθολικὸ, τὸ Προτεσταντικὸ, τὸ Μονοφυσικὸ κ.ἄ. Οἱ πιστοὶ ὄλων τῶν δογμάτων εἶναι ἀδελφοί, ἔχουν ἀγαστὲς σχέσεις συνεργασίας και συναλληλίας μεταξύ τους. **Υἱοθετεῖται πλέον ἡ χειρότερη ἐκκλησιολογικὴ πλάνη και αἵρεση.**

Δὲν ὑπάρχουν ὅμως πολλὰ δόγματα, οὔτε πολλὲς ἐκκλησίες. Ὑπάρχει μία και μοναδικὴ Ἐκκλησία, ἡ Ὁρθόδοξη Καθολικὴ Ἐκκλησία και ἓνα μόνο ὀρθὸ Δόγμα, τὸ Ὁρθόδοξο Δόγμα· μόνον γιὰ τὸ ὀρθὸ Δόγμα, γιὰ τὴν ὀρθὴ Πίστη ὁμιλοῦν οἱ Ἅγιοι Πατέρες, και αὐτὴν τὴν ὀρθὴ Πίστη ἀγωνίσθηκαν νὰ διασώσουν και νὰ διαφυλάξουν ἀπὸ τὴν πλάνη τῶν διαφόρων ἄλλων δογμάτων, κατηγορηθέντες και προπηλακισθέντες, ἐξορισθέντες και συκοφαντηθέντες ἀπὸ τοὺς «ἀδελφοὺς» τῶν ἄλλων

δογμάτων και τούς ἀδελφὰ φρονούντες, ὅπως εἶναι οἱ σημερινοὶ Οἰκουμενισταὶ καὶ Λατινοφρονες. Σὲ ποῖο ἀγιογραφικὸ καὶ πατερικὸ κείμενο μπορεῖ νὰ βρεῖ κανεὶς αὐτὴν τὴν ἐκκλησιολογία τῆς ἀγαστῆς συναλληλίας μὲ τὶς αἱρέσεις καὶ τὶς πλάνες¹⁰;

Μόνον στοὺς θεολόγους τοῦ **Οἰκουμενισμοῦ**, στὸ **παναιρετικὸ αὐτὸ κίνημα τοῦ 20οῦ αἰῶνος**, τὸ ὁποῖο υἰοθετεῖ ἀπὸ τὸ 1998, ὄχι ἀναγκαζόμενη καὶ οἰκονομοῦσα, ἀλλὰ χαίρουσα καὶ θεολογοῦσα ἡ Ἑλλαδικὴ Ἐκκλησία.

5. Συκοφαντίες καὶ διώξεις τῶν ἀγωνιστῶν

Τὸ ἐπεισόδιο μεταξὺ τῶν Λατινοφρόνων καὶ τοῦ Ἁγίου Μάρκου Εὐγενικοῦ, στὴν ψευδοσύνοδο τῆς Φλωρεντίας, ὅπου μὲ σταθερότητα ὁ Ἅγιος Μᾶρκος ὑποστήριξε ὅτι οἱ Λατῖνοι εἶναι αἰρετικοί, κατέληξε σὲ ὕβρεις καὶ προπηλακισμοὺς ἐναντίον του ἐκ μέρους τῶν «ἀδελφῶν» Ὁρθοδόξων πὺ ἐλατινοφρόνων. Ποιὸς εἶσαι σύ, τοῦ εἶπαν, πὺ ὀνομάξεις τοὺς Λατῖνους αἰρετικούς; Καὶ μπροστὰ στὸν πατριάρχη *«ἀδεῶς καὶ ἀναιδῶς ἔβαλλον αὐτὸν λόγοις καὶ σκώμμασιν»*. Ἦσαν ἔτοιμοι νὰ τὸν κατασπαράξουν μὲ τὰ χέρια καὶ τὰ δόντια τους: *«Καὶ μόνον οὐκ ὀδοῦσι καὶ χερσὶν ὄρμων διασπαράξαι αὐτόν»*.

Καὶ προεξοφλοῦντες τὴν ἔνωση, πὺ τὴν εἶχαν στὰ κρυφὰ ἐτοιμάσει, μὲ ἀναγνώριση τῆς δικαιοδοσίας τοῦ πάπα καὶ τοῦ πρωτείου ἐξουσίας, τὸν ἀπειλοῦσαν ὅτι θὰ τὸν καταγγείλουν στὸν πάπα, γιὰ νὰ πάθει αὐτὸ πὺ τοῦ ἀξίζει: *«Ἐροῦμεν ἡμεῖς τῷ πάπα, ὅπως λέγεις αὐτὸν αἰρετικὸν καὶ ἢ ἀποδείξεις αὐτό, ἢ πείσει καθὼς εἶ ἄξιος»*.

Ὁ μεγάλος μάλιστα ἀποστάτης, ὁ ἀρχηγὸς τῶν Λατινοφρόνων Βησσαρίων Νικαίας, πὺ τὸν ἀντάμειψε στὴ συνέχεια ὁ πάπας καὶ τὸν ἔκανε καρδινάλιο, καὶ παρ' ὀλίγον θὰ ἐξελέγετο καὶ πάπας –ἐλπίζουμε νὰ μὴ φθάνουν μέχρις ἐκεῖ οἱ φιλοδοξίες τῶν νέων Λατινοφρόνων– μὲ ἀναίδεια εἰρωνευόταν τὸν Ἅγιο Μᾶρκο, ἀποκαλώντας τον δαιμονισμένον καὶ τρελλό:

«Αναίδην ἔσκαυτε τὸν Ἐφέσον, καὶ μετὰ πολλὴν φιλονεικίαν ἀναστὰς ἔφη· Περισσὸν ποιῶ καὶ φιλονεικῶ μετὰ ἀνθρώπου δαιμονιαρίου· αὐτὸς γὰρ ἔνι μαινόμενος, καὶ οὐ θέλω ἵνα φιλονεικῶ μετ' αὐτοῦ, καὶ ἐξῆλθε μετὰ θυμοῦ»¹¹.

Θυμωμένος καὶ ὀργισμένος ἐμφανίζεται καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἐναντίον ὄλων, ὅσοι ἀγωνιῶντες γιὰ τὴν ἀποθράσυνση καὶ ἐπέκταση τῆς **παναιρέσεως τοῦ Οἰκουμενισμοῦ** καὶ τῆς ἐπανόδου τῶν Λατινοφρόνων, κατὰ τὸ μέτρο τῆς εὐθύνης τους ὡς μελῶν τῆς Ἐκκλησίας, μερικῶν δὲ καὶ ὡς διδασκάλων τῆς Ὁρθοδόξου Θεολογίας καὶ

ἐντίμων ἡγουμένων, ἱερέων καὶ μοναχῶν, προσπαθοῦν νὰ ἀφυπνίσουν καὶ νὰ ἀποτρέψουν τὸν συμφυρμὸ μὲ τοὺς αἰρετικούς καὶ τὴν κατίσχυση τῆς αἰρέσεως. Τοὺς ἔχει στολίσει κατὰ καιροὺς μὲ πολλοὺς χαρακτηρισμούς, ὅπως ταλιμπὰν τῆς Ὁρθοδοξίας, γραφικούς, φονταμενταλιστές, ὀρθοδοξαμύντορες, εἰσαγγελεῖς τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ πολλὰ ἄλλα, ἀβάσιμα καὶ συγκεχυμένα, πὺ ἐπανέλαβε πρόσφατα καὶ στὴν Τῆνο, ὡς καὶ στὴν ὁμιλία του στὴν σύνοδο τῆς Ἱεραρχίας.

Ὁρθώνει διαρκῶς μὲ τοὺς πειθηνίους εἰς αὐτὸν ἀρχιερεῖς καὶ κληρικούς ἕνα τεῖχος ἀπομονώσεως, τοὺς δυσφημεῖ, ὥστε νὰ μὴ ἀκούγεται ὁ λόγος τους, οὔτε στὸ ἐκκλησιαστικὸ ραδιόφωνο, οὔτε στὴν μοναδικὴ ἐκκλησιαστικὴ τηλεόραση τῆς Θεσσαλονίκης, ἐνῶ ἔχουν κλείσει γι' αὐτοὺς οἱ αἴθουσες τῶν μητροπόλεων καὶ τῶν ἐνοριῶν.

Στὴ Λήμνο ἐξόρισαν τὸν Ἅγιο Μᾶρκο, γιὰ νὰ τὸν ἀπομονώσουν, τὸν μόνον ὀρθοφρονοῦντα «τρελλό». Ἄς ἐρευνήσῃ νὰ βρεῖ ἄλλοῦ τοὺς «ἐθελοτυφλοῦντες»¹², ἐκεῖ πὺ παραβλέπεται καὶ περιφρονεῖται ἡ Παράδοση τῶν Ἁγίων καὶ ἀμνηστεύονται οἱ αἰρέσεις καὶ τὰ σχίσματα.

Δὲν βλέπουμε μὲ τὰ δικά μας μάτια οὔτε ὁμιλοῦμε ἐκ κοιλίας. Παρουσιάζουμε αὐτὰ πὺ βλέπουν καὶ διδάσκουν οἱ Ἅγιοι. Αὐτὰ πὺ λέγει ἀπλοικᾶ ὁ Ἅγιος Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός, «Τὸν πάπαν νὰ καταρᾶσθε, διότι αὐτὸς θὰ εἶναι ἡ αἰτία»¹³, καὶ τὸ ἄλλο:

«Ἐγὼ ἐδιάβασα πολλὰ περὶ Ἑβραίων, ἀσεβῶν, αἰρετικῶν καὶ ἀθέων. Τὰ βάθη τῆς σοφίας ἠρεύνησα. Ὅλες οἱ πίστες εἶναι ψεύτικες. Τοῦτο ἐκατάλαβα ἀληθινά: μόνον ἡ πίστις τῶν Ὁρθοδόξων εἶναι καλὴ καὶ ἀγία... Τοῦτο σᾶς λέγω εἰς τὸ τέλος, νὰ εὐφραίνεσθε ὅπου εἴσθε Ὁρθόδοξοι Χριστιανοὶ καὶ νὰ κλαῖτε διὰ τοὺς ἀσεβεῖς καὶ τοὺς αἰρετικούς, πὺ περιπατοῦν εἰς τὸ σκότος»¹⁴.

Ἐθελοτυφλεῖ λοιπὸν καὶ ὁ Ἅγιος Κοσμᾶς, μαζὶ μὲ πλῆθος Ἁγίων, πὺ μᾶς συνιστοῦν νὰ καταρώμεθα τὸν πάπα; Εἶναι ταλιμπὰν καὶ φονταμενταλιστής, ὅταν λέγει πὺς μόνον ἡ Πίστις τῶν Ὁρθοδόξων εἶναι καλὴ καὶ ἀγία, ἐνῶ οἱ ἄλλοι περιπατοῦν εἰς τὸ σκότος; Θὰ μπορούσε νὰ τὰ ἐπαναλάβῃ αὐτὰ ὁ ἀρχιεπίσκοπος στὴν Τῆνο καὶ στὴν σύνοδο τῆς Ἱεραρχίας; Ἄν ὄχι, ἄς παύσουν μερικοί, σὰν τοὺς Οὐνίτες, νὰ παρασύρουν τοὺς Ὁρθοδόξους, ἐμφανιζόμενοι πὺς τάχα τιμοῦν τὸν Ἅγιο Κοσμᾶ μὲ πανηγύρεις καὶ λιτανεῖες τῶν τιμίων Λειψάνων του.

Ἐπίλογος

Ἡ προσπάθεια νὰ τρομοκρατηθοῦν οἱ ἐπίσκοποι καὶ οἱ ἱερεῖς καὶ νὰ ἀπομονώσουν ὅσους ἀγωνίζονται γιὰ τὴν Ὁρθοδοξία δὲν θὰ ἀποδώσει. Ἀπέδωσε ἡ ἀποτομὴ τῆς κεφαλῆς τοῦ Τιμίου Προδρόμου, οἱ διωγμοὶ καὶ

τὰ μαρτύρια τῶν πιστῶν ἀπὸ τοὺς ἀθέους καὶ τοὺς αἰρετικούς; Τὸ ἀντίθετο συνέβη, διότι «ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ οὐ δέδεται»¹⁵. Δὲν μᾶς ἐνδιαφέρει ἂν μᾶς ἀπομονώσουν οἱ ἄνθρωποι· ὁ Θεὸς νὰ μὴ μᾶς ἀπομονώσει καὶ οἱ Ἅγιοι νὰ μὴ μᾶς ἀποδιώξουν, γιατί προδίδουμε τοὺς ἀγῶνες καὶ τὴν κληρονομία τους. Προτιμοῦμε νὰ εἴμαστε μὲ τοὺς Ἁγίους, «σὺν πᾶσι τοῖς Ἁγίοις», παρὰ νὰ ἀπολαμβάνουμε τὴν φιλία, τὶς διευκολύνσεις καὶ τὴν παραδοχὴ τῶν Λατινοφρόνων καὶ τῶν Οἰκουμενιστῶν.

Ὁ Ἅγιος Μᾶρκος ἦταν πεπεισμένος πὼς ὅσο ἀπομακρυνόταν ἀπὸ τὸν λατινόφρονα πατριάρχη Μητροφάνη καὶ τοὺς λοιποὺς λατινίσαντες, τόσο περισσότερο προσήγγιζε πρὸς τὸ Θεὸ καὶ πρὸς ὅλους τοὺς Ἁγίους, καὶ χωριζόμενος ἀπὸ αὐτοὺς ἐνωνόταν μὲ τὴν ἀλήθεια καὶ τοὺς Ἁγίους Πατέρες:

«Πέπεισμαι γὰρ ἀκριβῶς ὅτι ὅσον ἀποδιῶσταμαι τούτου καὶ τῶν τοιούτων, ἐγγίζω τῷ Θεῷ καὶ πᾶσι τοῖς Ἁγίοις, καὶ ὡσπερ τούτων χωρίζομαι, οὕτως ἐνοῶμαι τῇ ἀληθείᾳ καὶ τοῖς Ἁγίοις Πατράσι, τοῖς Θεολόγοις τῆς Ἐκκλησίας»¹⁶.

(*) Ἐφημερ. «**Ὁρθόδοξος Τύπος**» ἀριθ. 1663/3.11.2006, σελ. 3 καὶ 4, ἀριθ. 1664/10.11.2006, σελ. 3 καὶ 4. Βλ. καὶ περιοδ. «**Θεοδρομία**» Θεσσαλονίκης, Ἰουλίου-Σεπτέμβριος 2007, σελ. 459-471. Ἐπιμέλ. ἡμετ.

1. Βλ. *Les «Mémoires» du Grand Evêque de l'Église de Constantinople Sylvestre Syropoulos sur le concile de Florence* (1438-1439), τὸν **V. Laurent**, Παρίσι 1971, σελ. 444. (βιβλ. 9, 10).
2. Αὐτόθι.
3. Βλ. **Ἰ. Καρμίρη**, *Τὰ Δογματικὰ καὶ Συμβολικὰ Μνημεῖα τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, τόμ. 1, σελ. 423 ἔ.
4. Βλ. τὸ κείμενο ἐν PG 32, 665 καὶ ἐν Πηδάλιον, Ἁγαπίου Ἱερομονάχου καὶ Νικοδήμου Μοναχοῦ, Ἀθήναι 1990, σελ. 587.
5. Ἐγκύκλιος ἐν **Ἰ. Καρμίρη**, αὐτόθι, σελ. 423-425.
6. Βλ. π.χ. δήλωση τοῦ **πατριάρχου Ἀθηναγόρου**: «Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εὐχόμεθα εἰς τοὺς Ναοὺς “ὑπὲρ τῆς τῶν πάντων ἐνώσεως” καὶ νὰ ἀποφεύγωμεν τὴν ἔνωσιν. Ἡ εἴμεθα ἀληθινοὶ ἢ ὑποκρινόμεθα, ὅταν παρακαλοῦμεν δι’ ἔνωσιν Ἐκκλησιῶν. Οἱ θεολόγοι καλοῦνται νὰ εἶδον λύσιν. Ὅσον διὰ τὸ *filioque* δὲν νομίζω ὅτι εἶναι κώλυμα»· ἐν «**Ὁρθόδοξος Τύπος**», φύλ. 121 (10.6.1970) σελ. 5 καὶ **Ἀρχιμανδρίτου Σπυριδῶνος Μπιλάλη**, *Ἡ αἵρεσις τοῦ filioque*, τόμος Α’, Ἱστορικὴ καὶ κριτικὴ θεώρησις τοῦ Filioque, Ἀθήναι 1972, σελ. 11.
7. **Ἀρχιμανδρίτου Βασιλείου Στεφανίδου**, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, ἀπ’ ἀρχῆς μέχρι σήμερον*, Ἀθήναι 1959, σελ. 344: «Εἰς τὰς μεταξὺ τῆς Δυτικῆς καὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας σχέσεις ἡ διδασκαλία αὕτη παρέμεινεν ὡς “θεολογούμενον ζήτημα”, ἥτοι συζητήσιμον».
8. Αὐτόθι, 354.
9. <http://www.im-Ka.gr/Pages/Epikaitothnta.asp>.

10. Ὁ Ἅγιος Μάρκος ὁ Εὐγενικός, στήν Ὁμολογία Πίστεως πού κατέθεσε στή σύνοδο Φερράρας-Φλωρεντίας, λέγει σχετικῶς, ἐπικαλούμενος μάλιστα χωρίο τοῦ Μ. Βασιλείου, στό ὁποῖο λέγει ὅτι ὅσους κοινωνοῦν μέ τοὺς ἑτεροδόξους, ὄχι μόνον πρέπει νά τοὺς θέτομε σέ ἀκοινωνησία, «ἀλλά μηδὲ ἀδελφοὺς ὀνομάζειν»· καί προσθέτει: «Ἄπαντες οἱ τῆς Ἐκκλησίας Διδάσκαλοι, πᾶσαι αἱ Σύνοδοι καὶ πᾶσαι αἱ θείαι Γραφαὶ φεύγειν τοὺς ἑτερόφρονas παραινοῦσι καὶ τῆς αὐτῶν κοινωνίας δι᾽-στασθαι», ἐν Ἰ. Καρμίρη, Αὐτόθι, σελ. 425.
11. V. Laurent, *Les «Mémoires» du Sylvestre Syropoulos*, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 444-446.
12. Ἔτσι ὀνόμασε στήν Τήνη «ἐκείνους πού ἐπιμένουν νά ἐβελουτφλοῦν παραγωνρίζοντας τίς πρωτοβουλίες τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας μας ὑπὲρ τῆς συνδιαλλαγῆς καὶ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ μέ τὰ ἄλλα Χριστιανικά δόγματα καὶ θρησκείες». Δελτίο Τύπου τῆς Ἱεράς Συνόδου (3/10/2006).
13. Σώζεται ἀνάμεσα στίς προφητείες τοῦ Ἁγίου Κοσμᾶ. Βλ. Ἐπισκόπου Αὐγουστίνου Καντιώτου, μητροπολίτου Φλωρίνης, Κοσμᾶ ὁ Αἰτωλός, Ἀθήναι 2005, σελ. 348.
14. Βλ. Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ, *Διδαχῆς (καὶ βιογραφία)*, Ἀθήναι 1979, σελ. 142-143 (Διδαχὴ 1, 37-38) καὶ ἐπισκόπου Αὐγουστίνου Καντιώτου, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 38.
15. Β' Τιμ. 2, 9.
16. Ἀπολογία πρὸ τῆς τελευτῆς αὐτοῦ, PG 160, 536. Σὲ ἐπιστολή του Πρὸς τὸν ἱερομόναχον Θεοφάνη ἐἰς τὸν Εὐριπον γράφει ἐπίσης: «Μανθάνω δὲ ὅτι ἐχειροτονήθη παρὰ τῶν λατινοφρόνων μητροπολίτης Ἀθηνῶν κοπελύδριον τι τοῦ Μονεμβασίας, ὅπερ αὐτόθι διάγον συλλειτουργεῖ τοῖς Λατίνοις ἀδιακρίτως καὶ χειροτονεῖ παρανόμως ὄσους ἂν εὐρη καὶ οἴους. Ἀξιῶ οὖν τὴν ἀγισσύνην σου, ἵνα τὸν ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ ζῆλον ἀναλαβὼν ὡς ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἀληθείας φίλος καὶ τοῦ ἁγίου Ἰσιδώρου γνήσιος μαθητῆς, παραινέσης τοῖς τοῦ Θεοῦ ἱερεῦσιν ἐκφεύγειν ἅπασι τρόποις τὴν κοινωνίαν αὐτοῦ, καὶ μήτε συλλειτουργεῖν αὐτῷ, μήτε μνημονεύειν ὄλωσ αὐτοῦ, μήτε ἀρχιερέα τοῦτον, ἀλλὰ λύκον καὶ μισθωτὸν ἠγείσθαι, μήτε λειτουργεῖν ὄλωσ ἐν ταῖς λατινικαῖς ἐκκλησίαις, ἵνα μὴ ἔλθῃ καὶ ἐφ' ἡμᾶς ἡ ἐπελθοῦσα ὄργη τοῦ Θεοῦ τῇ Κωνσταντινουπόλει διὰ τὰς ἐκεῖ γινομένας παρανομίας». Τῷ ὀσιωτάτῳ ἐν ἱερομόναχοις καὶ πνευματικοῖς καὶ ἐμοὶ ἐν Χριστῷ ποθεινοτάτῳ καὶ σεβασμιωτάτῳ δεσπότη καὶ ἀδελφῷ κὴρ Θεοφάνη ἐἰς τὸν Εὐριπον, *Patrologia Orientalis* 17, 481.